

40.627
8° br.

ВЕРИЖА
Л. Сув. пос. 1214
Суваж. му. народн.

L10.627.

*VALENTIN
VODNIK*

PRVI SLOVENSKI PESNIK

*SVOJEMU
NARODU!*

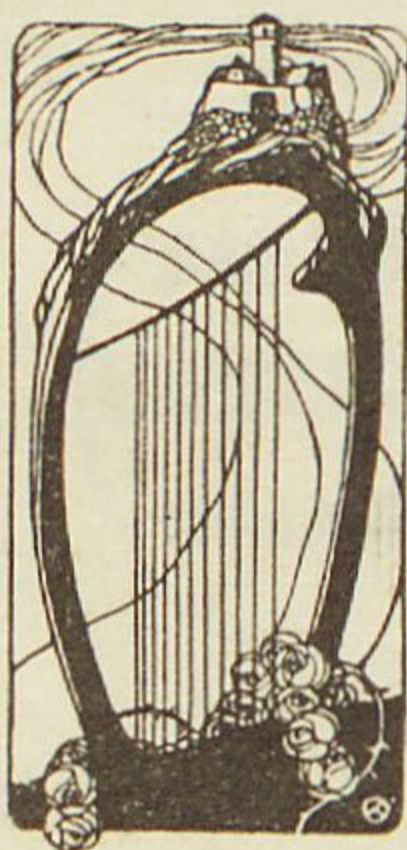
VALENTIN VODNIK

PRVI SLOVENSKI PESNIK

SVOJEMU NARODU

ZBIRKA IZ NJEGOVIH KNJIŽEVNIH DEL

PRIREDIL DR. IVAN PREGELJ

V LJUBLJANI 1919

ZALOŽILA IN IZDALA OSREDNJA PISARNA
S. KRŠČANSKOSOCIALNE ZVEZE

NATISNILA KATOLIŠKA TISKARNA

40627

030048263

V spomin Valentina Vodnika.

(1845.)

V Arabje pušavi
se tiček rodi ;
v oljudni gošavi
sam za-se živi.

in miro nabera
netruden vse dni,
se vbada, se vpera,
za smrt le skrbi.

So zvezde sestrice,
mu mesic je brát,
ni dano mu tice
si družico zbrát'.

Germado 'z njih dela
perleten samčé,
no pride smrt bela,
na nji se sožge.

Zanj družba ne mara,
in on ne za njo ;
v samoti se stara,
mu leta tekó.

Vun plane z plamena
z svitlobo obdan,
sloveč'ga imena
tič Fenis na dan.

Narslájši dišave,
ki zanje sam ve,
naržlahtniši trave,
kadila dragé

Tak pevic se trudi,
samôten živi,
se v slavi, ki zgrudi
ga smrt, prerodi.

Fr. Prešeren.

Valentin Vodník.

Prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik se je rodil 3. svečnâ 1758. v Gornji Šiški „pri Žibertu“ na Jami. Stariši so mu bili kmet-skega stanu: Jože Vodnik in Jera roj. Pancè z Viča. Devet let star se je začel učiti brati in pisati pri učitelju Kolencu. Za latinske šole ga je pripravljâl stric Marcel Vodnik, frančičkan v Novem Mestu. Od l. 1770. do 1775. je obiskoval latinsko šolo pri jezuitih v Ljubljani in je stopil nato v red sv. Frančička, kjer je napravil obljube in pel kot Marcelijan novo mašo. L. 1784. ga je poslal škof Herberstein kot posvetnega duhovnika v pastirstvo na deželi. Služboval je v Sori, na Bledu, v Ribnici in v Gorjušah na Bohinjskem. 1796. je prišel za kaplana in beneficijata k Sv. Jakobu v Ljubljani. Dve leti pozneje je postal gimnazijski učitelj jezikov in zgodovine. Francozi, ki so

l. 1809. zasedli Kranjsko, so ga napravili za gimnazijskega ravnatelja, za nadzornika začetnih šol in za vodjo umetniške in rokodelske šole. Ko so l. 1813. zasedli Avstrijci naše kraje, se je nadejal sposobni in učeni Vodnik lepih učiteljskih mest na ljubljanskem liceju. Toda zgodilo se je drugače. Avstrijski cesar ga je ukazal upokojiti. Vodnik, naš prvi pesnik, je bil postal tudi naš prvi mučenik. Zaradi rodoljubne pesmi „Ilirija oživljena“ so ga bili očrnili na Dunaj, od koder so ga v l. 1815. upokojili z 200 gld. letne pokojnine. Zdel se jim je nevaren, zaupali mu niso mladine, da je ne bi kvaril. Da bi sploh mogel živeti, je delal Vodnik odslej kot pomožen učitelj, kot prevajevalec uradnih ukazov, deželnih razglasov in okrožnic. Pa tudi s pisateljevanjem se je trudil služiti si kruh. Vkljub nezasluženi nesreči je nosil veder in krepek svoje breme, ohranil svojo veselo delavnost in pridnost do zadnjega hipa. 8. januarja 1819. zvečer ob devetih se je zgrudil sredi književnega dela zadet od mrtvouda. Pokopali so ga pri Sv. Krištofu v Ljubljani ob strani prijatelja Antona Linharta. Prijatelji so mu postavili l. 1827.

grobni spominek z latinskim napisom. 1839. so ga nadomestili z novim, ki nosi slovenski napis:

„Ne hčere, ne sina
Po meni ne bo —
Dovolj je spomina;
Me pesmi pojó.“

To je življenjska zgodovina prvega slovenskega pesnika, ki je bil po izročilu mož, ki so ga poznali, najboljši človek, izboren učitelj, vzoren duhovnik, neumoren učenjak, prava, poštena kranjska duša, domač, veder, ljubezniv in šegav. Pet jezikov je govoril, pisal in učil; poleg slovenskega je poznal še druge slovanske jezike. Bil je vešč zgodovinar in starinoslovec, jezikoslovec in slovničar, da je sam veliki Kopitar tekmoval ž njim. Bil je naš prvi umetni in zares narodni pesnik, bil je pa tudi naš prvi veliki socialni delavec, bil je vzornik Slomšku in bil je predpodoba dr. Kreka. Kakor Evangelist se je zgrudil nenadoma sredi dela, prvi Slovenec, ki je pozdravil „Ilirijo“ — Jugoslavijo.

Petnajst let star se je seznanil z avguštincem Markom Pohlinom, ki mu je bil prvi učitelj v pesništvu. Pravega narodnega pevca

1806! pa je vzgojil v njem plemeniti baron Žiga Zois. Ginljivo je brati, kako mu je ocenjeval pesmi, grajal in hvalil: „Leniga čaka strgan rokàl, palca beraška, prazen bokàl — Ta konec (pesmi) je več vreden, nego sto pridig in več ko stotisoč pesmi, kar se tiče zares pravega narodnega duha.“* Tako je dozorel Vodnik in si priboril kot pesnik (Pesme za pokušino 1809.) večer spomin v zgodovini slovenske umetne knjige. Kot socialni delavec, kot ljudski pisatelj pa si je zaslužil večno hvaležnost slovenskega ljudstva. Izdajal je „Veliko Pratico“ (1795.—1797.), urejal in pisal je prvi slovenski časnik „Lublanske Novice“ (1797.—1800.). Za slovensko družino je prevedel „Kuharske bukve“ in „Babištvo“, za šole je napisal „Abecedo“, „Keršanski Navuk“, „Pismenost za Perve Šole“, slovnico francoskega jezika in nemško - slovensko - latinski slovar. Sredi tega ogromnega zadnjega dela je umrl. Drugi so ga dovršili, da ga moremo danes uživati prav tako ginjeni, kakor ob narodnih slovenskih pesmih, ki jih je Vodnik med prvimi zapisoval in nabiral.

* Prosto prevedeno po nemškem besedilu.

Prešeren, slovenski svetovnoznani pesnik se je poklonil pevcu in delavcu Vodniku, ustanovitelj „Mohorjeve družbe“ škof Slomšek ga je slavil kot njegov „učenec“ in si ga izbral za vzornika, šestinosemdeset kranjskih pisateljev, Slovencev in Nemcev, se mu je poklonilo ob stoletnici rojstva v „Vodnikovem spomeniku“ l. 1859. Zdaj pa praznujemo stoletni spomin njegove smrti. Vodnik je v grobu in spi v Gospodu, toda „Ilirija“ — Jugoslavija je vstala in živi. Živemu Vodniku je bila njegova „Ilirija oživljena“ v mučeništvo, zdaj po sto letih mu je v lovorov venec, v nesmrtno slavo. Vodnik, naš prvi ljudski pisatelj, mora med svoje ljudstvo, da mu bo za vzgled, prijatelj, znanec in duševni — vodnik!

* * *

Vodnikovo književno delo kaže vse znake slovstvenega okusa iz dobe od l. 1770. do 1815. Slovenski književni jezik takrat še ni bil dograjen, zorel je polagoma in dozorel v Prešernu. Otec Marko Pohlin, čegar hvaležnim „jogrom“ se prišteva Vodnik sam, tudi ni bil

mož, ki bi bil mogel Vodnika kakorkoli odgojiti v dobrem jeziku in mu odkriti kraljestvo prave umetnosti, tako kakor je je desetletja pozneje učeni Matija Čop Prešernu. Da je Vodnik kljub temu zapel nekaj res umetnih pesmi, dokazuje in priča, da je bil sam iz sebe našel drugačno šolo svoji pesmi. Vodnik je bil prvi slovenski pevec, ki se je učil iz narodne pesmi, ki je torej prvi pesnil v narodovem duhu. Kot tak ni več samo učenec prosvetljene dobe Pohlinove, temveč že prvi slovenski romantik. S poznejšo romantiko ga veže tudi osebnost Zoisova, ki je bil Vodniku, Kopitarju in Linhartu prav tako duševen mecen in mentor, kakor Prešernu in njegovemu krogu. Zato Vodnikova pesniška osebnost v slovenskem slovstvu ni samo historične vrednosti, kakor je n. pr. Japljeva, Vodnikova pesem je zares prvi sad slovenske slovstvene umetnosti. Malo umetnih, zrelih pesmi imamo od njega, toda še vedno dovolj, da ga moremo uživati in biti veseli. In če bi imeli samo „Ilirijo oživljeno“, ki jo je natisnil l. 1811. v svoji „Pismenosti za perve šole“, ne smeli bi Vodnika smatrati zgolj za pesnika Kranjske,

temveč za pesnika, ki je z genijalnostjo velikih umetnikov-prorokov zapel eno najlepših in najbolj nacionalnih slovenskih prigodnic. Pesnika „Ilirije oživljene“ v prvi vrsti slavimo in se spominjamo v teh dneh nove svobode, ob stoletnici njegove smrti.

Poleg Vodnika se s hvaležnostjo spominjamo vseh nešteti mož, ki so gradili skozi stoletja doli našo kulturno samostojnost, ki so gojili slovenski jezik, ga čedili in ljubili. V tisočih teh slovenskih učiteljev, ki so v veliki in pretežni meri izšli iz duhovskih in samostanskih vrst, občudujemo in blagrujemo veliko ljubezen, katere polni so živeli svojemu ljudstvu. Slaveči spomin teh naših narodnih delavcev, se učimo spoštovati tisti izbrani stan med nami, iz katerega je vzrastel največji Slovenec dvajsetega stoletja — Evangelist Krek.

Vodníkova knjiga.

I. Vodnik o sebi.

„Rojen sim 3. svizhana 1758 ob 3. uri sjutra v gorni Shishki na Jami per Shibertu is Ozheta Josefa inu matere Jera Panzè iz Vizha. Dedez Juri Vodník je rojen v' Shent Jakobi uni kraj Save, se je pershenil na Trato pod Goro nad Dravlami k' hishi Shibert. Potle kupi hisho v' Sishki na Jami, ime seboj pernefe v' leti 1730, vmerje 1774 star osemdeset inu pet let. Je rad delal inu vino pil. Vezhkrat mi je sam pravil, kako sta on inu njega ozhe Miha hodila na Hravashko, kupzhovala s' preshizhmi, vinam inu platnam, sraven dober kup v' ostariah 'shivela. Vezhidel Vodníkov je posno starost doshivelo; dva brata inu ena sestra mojga dedza so mene dostokrat pestovali, inu potle hvalili, kader sim pridno v' sholo hodil.

Devet let star popustim jegre, lushe, inu derfanje na jamenskeh mlakah, grem volán v' sholo, ker so mi oblubili, de snam nehati, kader ozhem, ako mi uk nepojde od rôk. Pisati inu branje me je uzhil sholmaster Kolenez 1767; sa pervo sholo striz Marzell Vodník franziskanar v' Novim Mesti 1768 inu 1769. Od 1770 do 1775 poslusham per Jezuitarjih v' Lublani shest latinskeh shol. Tiga leta me shenejo muhe v' kloster k' franziskanarjam, shlishim visoke shole, berem novo masho, se s' oblubami saveshem; al 1784 me Lublanski shkof Herberstein vun poshle, dushe pâst.

Krajnsko me je mati uzhila, nemsko inu latinsko shole; lastno vesele pa lasthko, franzosko, inu sploh slovensko. Kamenje posnati sim se vadil 1793.

S' Ozhetam Marka Pohlin Diskalzeatam se isnanim 1773, pisnem nekaj krajnskega, inu sakroshim nekitere pesme, med katirmi je od sadovolniga Krajnza komaj enmalo branja vredna. Vselej sim shelel krajnski jesik zheden narediti. Baron Shiga Zois inu Anton Linhart mi v' leti 1794 narozhita, Kalender pisati; to je moje pervo delo, katiro tukaj v' sim pred ozhi

postavim, de se bodo smejali, inu s' menoj
potrpljenje imeli. Zhebom shivel, ozhem she
katiro noro med ludi dati; nashi nastopniki
bodo faj imeli kaj nad nami popravlati, inu
brufiti.

Pisano na Gorjušhah v' bohinskeh gorah
1. Roshnizveta 1796.*

*

II. Vodnik — pesnik.

1. Moj spominek.

1. Kdo rojen prihodnjih bo meni verjél, da v letih nerodnih okrogle sem pel?	4. Redila me Sava, Ljubljansko poljé, navdale Triglava me snežne kopé.
2. Ni žvenka, ni cvenka, pa bati se nič; živi se brez plenka o petju ko tič.	5. Vršáca Parnása ¹ zgol' svojega znam, inacega ² glasa iz gosli ne dám.
3. Kar mať je učila, me mika zapet', kar starka zložila, jo lično posnet'.	6. Latinske, helenske, ³ tevtonske ⁴ učim; za pevke ⁵ slovenske živim in gorim.

* Glej opombe! Stran 47.

7. Ne hčere, ne sina
po meni ne bó,
dovòlj je spomina;
me pesmi pojó.

2. Ilirija oživljena.

1. Napoleon reče:
Ilirija, vstan'!
Vstaja, izdiha:
Kdo kliče na dan?
2. O vitez dobrotni,
kaj ti me budiš!
Daš roko mogočno,
me gori držiš!
3. Kaj bodem ti dala?
Pogledam okrog,
izločit' ne morem
skor' svojih otrok.
4. Kdo najde Metulo⁶
in Terpo⁷ moj grad?
Emona⁸, Skardona⁹
sta komaj poznať.
5. Nazaj spet junake
kdo bode mi dal,
ki jih se spartanski
je vojvoda bal?

6. Od nekdej snežniki
so najina last,
odtod se je naša
razlegala čast.
7. Je Galijan¹⁰ hraber
na Padu, pred njim
dorašččen je tresel
v ozidju se Rim.
8. Že močen na morju
Ilir'jan¹¹ je bil,
k' se ladije tesat'
je Rimljan učil.
9. Počasi pa Rimljan
na vojsko ravná ;
se morja navaja,
premaga obá.
10. Široko razgraja
do sedemsto let,
al' sprave sosednje
ni hotel imeť.
11. Od severa pride
na njega vihár,
nevredne gospóde
iz viškega vdar'.

12. Zdaj Branci¹² in Gotje¹³
in Nemci slové,
Ilir pa v temnice
pozabljene gre.
13. Dve sedemsto sólneč
zarašča ga mah,
Napoleon trebit'
ukaže mu prah.¹⁴
14. Ilirsko me kliče
Latinec in Grek,
Slovensko me prav'jo
domači vsi vprek.
15. Dobrovčan¹⁵, Kotóran,¹⁶
Primorec, Gorénj'c,
Pokólpljan¹⁷ po starem
se zove Sloven'c.
16. Od prvega tukaj
stanuje moj rod,
če ve kdo za druj'ga,
naj reče, od kod?
17. Z Bilipom¹⁸ in Sandrom¹⁹
so 'meli trd boj,
Latince po mokrem
strah'vál je njih roj.²⁰

18. Zveličana bodem,
zaupati smem,
godi se eno čudo,
naprej ga povem.
19. Duh stopa v Slovence
Napoleonóv,
en zarod poganja
prerojen, ves nov.
20. Oprto eno roko
na Galijo²¹ 'mam,
to drugo pa Grkom²²
prijazno podam.
21. Na Grecije čelu
Korinto²³ stoji,
Ilirija v srcu
Evrope leži.
22. Korintu so rekli
helensko oko,
Ilirija prstan
Evropini bo.

3. Dramilo mojih rojakov.

Slovén'c! Tvoja zemlja je zdrava,
in pridnim nje lega najprava.

Polje, vinograd,
gora, morjé,
ruda, kupčija
Tebe rede!

Za uk si prebrisane glave,
pa čedne in trdne postave,
išče Te sreča,
um Ti je dan,
našel jo boš, ak'
nisi zaspan.

Glej, stvárnica vse Ti ponudi,
iz rok ji prejemat' ne mudi!
Lenega čaka
strgan rokav,
pal'ca beraška,
prazen bokál!

4. Zadovoljni Kranjec.

1. Od straže²⁴ hrvaške
gor' solnce mi pride,
v vinógrade laške
za góro zaíde :
Z beneškega morja²⁵
jug čelo potí,
od Štajerca burja
po let' me hladi.

2. Orjêjo konjiči
za hajdo, pšenico,
nevtrudni dekliči
pa bel'jo tančico ;
kaj maram, jaz kruha
prislužim zadosť,
ni sile trebuha
po svetu mi nos't'.

3. Imam oblačilo
domač'ga pad'vana,²⁶
ženica pa krilo
iz prav'ga mezlana;²⁷
se sveti na lice,
ko pir'h moj škrlát,
nje šapelj, iglice,
nje modrec je zlat.

4. Rad plešem okrogle,
s petáma glas dajem,
premêtem vse ogle,
v dva cepa se majem ;
nožica pa Min'ce
za mano drobní,
pobira stopinj'ce,
se v króge vrti.

5. Na žgancih tropine
pa kislega zelja,
bob, kaša, vse mine,

ko pridem od dela,
al' bodi pogača,
klobasa al' sok,
al' kar se obrača
na ražnju okrog.

6. Za vsako povelje
'mam židano voljo,
za brambo dežele
al' hóditi v šolo;
povsodi se maham
ko čvrst korenjak,
pa delam, pa baham,
pa pijem tabák.

5. Kos in brezen.

1. Kos prepeva, gnezdo znaša,
lepo brezen²⁸ gori gre,
smeje se in kosa vpraša:
„Poješ tako zgodaj že?“
2. „Kdo bo branil kosu peti?
Ženil se je včeraj brat,
jutri mislim ljubo vzeti,
ravno vabim, bodi svat!“
3. „Vse prezgodaj ti ropočes,
veš, da šele gori grem?“
„Gor' al' doli, kamor hočeš,
da se ženim, le to vem!“

4. Dobre volje uka, raja,
štirje godci mu pojó.
„Bom za vreme prašal mlaja?
Saj vijol'ce že cveto!“
5. Breznov ščep se ves prevrne,
goni mègle, burjo dá,
hrib, doline sneg pogrne,
v mrazu vmira v'jolica.
6. Doli brezen mim' pridrzne:
„Kaj t' je, kos? Ne poješ več?“
„„Eh, kaj? — Brat mi včeraj zmrzne,
danes pa je moja preč!““
7. Kamor tvoja sla²⁹ ti kaže,
préveč nagel ne smeš biť!
Stara praťka se ne laže:
brezen ima rep zavít.

6. Sraka ino mlade.

Sraka mlade je svarila:
Vse preblizu hiš grestè!
Vas bo nagla smrt pobila,
niste dovolj pametne.

Kadar človek se pripogne,
al' pa sključi se na tla,
vsaka naj se hitro ôgne,
on pobira kamena.

Če je taka, réko mlade,
kaj pa bo začeti nam,
ak' se tiho mož prikrade,
nese kamen za hrbtam?

Starka pravi: to je zmota!
Vse po svet' na robe gre,
doživela kaj sem s'rota!
Jajce več od pute ve!

7. Petelinčka.

Lepo sta ravnala	Pa puta pritekla
p'telinč'ka dva	ječmenček pobrat',
po bratski zobala,	ljubezen ju spekla,
prijat'lja sta b'la.	začela se klat'.

8. Uganke.

Rad me ješ brez nogé,
rajši pa, k' 'mam obe. (Jajce.)

Rojen še oča ni,
sin že po streh' leti. (Dim.)

Bolj ga ponuja,
hujše se kuja;
bolj ga napravlja,
hujše se vstavlja. (Vozel.)

Grela na lice živa sem koža,
grejem na robe starega moža. (Kožuh.)

Sladko zgovorna
stajica,
pa v nji so bela
jagneta. (Usta pa zobje.)

Eden za drugim
tečeta,
nikdar se vjeti
nečeta. (Dan pa noč.)

Vse odprto,
vse prebito,
lačno — predrto,
zmerom pa sito. (Sito.)

Záplata zaplato
nešteta pokriva,
nosi jih kožica,
ni zanke ne šiva. (Tičje perje.)

Šviga švaga
čez dva praga. (Metla.)

Zakaj dva dni nikoli nikoli
dež ne gre? (Ker je noč vmes!)

9. Tekica.

(Naroden motiv.)

Tekica ³⁰ teče	pod bradó,
pod goro,	peska ne takne
igla ji plava	se z nogó.

Štirje junaki
pa za njo,
da prah kadi se
pod peto.

Oča jim pravi
pa tako:
Kir jo doteče,
téga bo.

10. Dve Anakreontovi.³¹

I.

Mat' črna zemlja p'jêjo,
njih p'jêjo pa drevesa,
studence pije morje,
pa morsko vodo solnce,
svetlobo solnčno luna ;
kaj bran'te men', prijat'lji,
ak' piti me je volja ?

II.

Skržat, pač blagor tebi !
Na vrhu ti drevesa
popiješ kapljo rose,
prepevaš po kraljévo ;
saj tvoje to le vse je,
karkol' na polju vidiš,
karkol' po gozdu raste.
Te radi 'majo kmetje,
nikomur ti ne škodiš,
častijo te vmrjoči,
poletja sladki prérok !
Umetnice te ljub'jo,
za ljubo te 'ma solnce,

k' je ojster glas ti dalo ;
ne tare tebe starost,
sin zemljin, modri pevček,
'maš belo kri, si zdravček,
nebéščanom enak ves.

11. Petelinček,

komedija, igrana v Ljubljani 1802.

Sklep.

- Tine.* Pogorelka so ostali,
kam se hočejo podat' !
Vêd' me, bratec, hitro, kmali,
brž teciva ! Kje so mat' ?
- Žiga.* Čak', se bomo k njim podali,
— morajo pri nas ostat' —,
gospodinjo k nam peljali. —
B'li ste vbogi, zdaj bogat'.
- Tine.* Nadloge minejo.
- Micka.* Težave zginejo.
- Tine.* } Nič { Micki } ni se več bat'.
Micka. } { Tinetu }
- Žiga.* Veseli bódite !
- P.* Le jo zagódite !
- Ž. P.* Grem { matere z vama } iskát.
{ svatov in godcev }
- Tine.* Moja si, Micika !
- Micka.* Tebe 'mam Tineta !
- T.* Dobila s' }
M. Si dobil } očeta in mat' !

12. Brambovska molitev.³²

Mogočni Bog!

Tvoj dih je vstvaril solnca nove,
Tvoj dih je v stan' podret' svetove,
zato pohlevno mol'mo Te:

Obrni milostiv' obraz
na brambo našo in na nas!
Pred sodbo klič' sovražnike —
Usliš' nas, Bog!

Mogočni Bog!

Sovražnik nas hče pódse spraviti',
posilit', ropat' in podavit';
ak' Ti nam češ na strani stat',
odbil' ga bomo ročno proč,
iz Tebe 'zvira naša moč,
si rajši smrt, ko sužnjost zbrat' —

Usliš' nas, Bog!

Mogočni Bog!

Napuh njegov prezgodaj baha,
za Te ne mara, nima straha.
Potrdi ude nam Tvoj dih!
Ti srca šteješ ne ljudi;
če ta prevzetnik prigrmi,
ko pleve ga 'zkropi Tvoj pih —
Usliš' nas, Bog!

13. Dies irae.³³

Dan poslednji pride sila,
zemlja v prah se bo zdrobila,
priča David in Sibila.

Kaj trepeta bo prebiti!
Videl bom sodnika priti,
vsako vest na tank' odkriti.

Čudno grom trobente kliče,
budi dôle, morje, griče,
žene k sodbi vse mrliče.

Strmi smrt, se čud' natora,
ko pred sodja zdajzdaj mora
stvar mu dolžna odgovóra.

Bukve bodo na dan d'jane,
vpričo vseh na drobno brane,
ne bo miselce neznane.

Kadar dojde sódnik zvesti
pravdo delat slednji vesti;
brez podkupa, brez obresti:

Takrat duša kaj poreče,
kam sirota se zateče,
ko pravične srce peče?

Kralj prestrašne velikosti,
ki raj daješ po milósti,
sodi me po svoj' blagôsti!

Mili Jezus, kir si zame
voljno križ zadel na rame,
tá dan, prosim, pôzri name!

Duše milo si Ti ljubil,
jih neveste v nebo snubil;
bo Tvoj trud zastonj se zgubil?

Sodnik pravdnega mašč'vánja,
bod' mi dober odpuščanja
zdaj pred dnevom obsoj'vanja!

Duša vboga zdiham kriva,
rdečica me zaliva,
milost Tvoja naj me vmiva.

Majdaleno odvezuješ,
Dizmu svet' raj obetuješ,
men' zaúp tud' oznanjuješ.

Prošnje moje so nevrédne,
daj mi želje, misli čedne,
da ne grem u ognje védne!

Daj pri ovcah mesto meni,
ne med kozle, ne zakleni,
vsmiljen me na desno deni!

Ločivši kar je prekletih,
in na levo stran odštetih,
reci meni v družbo svetih!

Dol' do tal kolen' podrto,
po spokorno srce strto,
nébo, molim, stor' odprto!

Dan ta solzni že prihaja,
kjer iz praha meso vstaja,
da bo sojen človek krivi.

Daj odpustek mu, Bog živi!
Jezus, vsmiljeni pastir,
dari dušam večni mir!

14. Vodnikovo pevsko geslo.³⁴

Naj pesem umetna,
naj merjena bo,
nikdar ni prijetna,
ak' žali vuhó.

*

III. Vodnik — pripovednik.

Žena in puča.³⁵

Vdova je imela pučo, k' je sledni dan jajce znesla. Mèni pa, de, če ji posipa več ječmena, bo dvakrat na dan nesla; sturi takó. Kura pa spitana še eniga ne zmaga na dan.

Ta pravlica kaže, de: kdor lakomno preveč želi, še kar ima zgubi.

Gospodinja in dekle.

Pridna vdova budi dekle o petelinovim petju: vstanite delat. Deklam vedno delo težko dé, sklenejo domáčiga petelina pobiti, k' je gospodino prezgodaj budil. Ga pobiejo. Pa si niso nič bolši; še hujši jim je. Gospodina ne sliši petja, še zgodnèje vstaja.

Ta pravlica vuči: de zmislili so nam dostikrat krivi še hujšiga zlega.

Krokar in lesjak.

Krokar vkradel kos mesa sede na drevo. Lesjak ga vidi, sla mu pride do mesa: stopi, ga hvali: velik, lep si, sosebno vreden kral biti vsih tic: sej bi tudi bil, če bi peti znal.

Krokar spusti meso, zakróka debélo. Skoči lesjak in pravi: Lub moj krokar, še mervico vuma, potlej ti nič več ni treba do krala.

Ne dajmo se perliznencam hvalit!

Vumna perpovest.

Peloponežani so se tako radi smejali, de ni nič pametniga bilo brez kakšniga smeha. To nikamor ne kaže, pravio, pošlimo v Delfi Apolonov svet prašat, kako bi se ventalo (= odpomoglo) smehu. Bogov pravež (= pro-řok) odgovori: Pozejdonu morskimu bogu junca darujte brez smeha. Otvézejo junca, hite k morju, otročaje odpodé. Ravno mislio potopiti junca, kar pôba med seboj zagledavši pravio: gréš domú, paglovic! Pobič pa: Mé-nite, ga bom požerl? — Takrat vsi v smeh, in domu, rekoč: Ni nam pomagati.

Kratko-časna pergodba.

Kmetiški ludje so nekidaj na veliku praz-nih reči vero imeli; med drugimi rečmi so enkrat v gerški deželi eniga strašili, de tu nič dobriga nepomeni, ker je ena kača pred njega vežne vrata perlezla, inu se okoli kluča ob-

vila. — On govori: tu ni čudnu, de se je kača okoli kluča obvila; čudu bi bilu, aku bi se ključ okoli kače obvil.

*

IV. Vodnik — zgodovinar.

Povedanje od slovenskiga jezika.

Stare reči so tudi nove tistim, katerim so neznane. Zatorej bodem popisoval, od kod krajnski jezik inu zarod pride, inu od nekidanih časov začel:

Krajnci³⁶ so en odraslik velikiga slovenskiga naroda, kateri zdej prebiva od teržaškiga morja noter do zmerzliga morja v Moškoviⁱⁱ skuz 400 mil. široko, inu od pemskega, noter do dežele Kamšatka na konec moškovitarskiga cesarstva še čez tavžent mil na dolgost. Skorej vse ludstva v tim prostori so slovenci; to je krajnci, slovenci, hravatje, dalmatini, bosnjaki, slavonci, slovaki sem ter kje po turskim inu ogerskim; ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak su Pemci, moravci, polci, pomurjani, lužici, vandali, vendi, litavci, Leti, inu ena neizmirjena prostranost moškovitarskeh prebivalcov po Moškoviⁱⁱ, Se-

verii, inu na meji Tartarie. Ti vsi imajo sploh ime, de so Slovenci, inu imajo jezik od ene same matere, namreč, slovenski jezik . . . = Slovani

— Krajnci so pisat znali, preden so bili ločeni od slovencov na unim kraji Donave, inu lesem blizo laške dežele peršli. Za to ker imájo enako besedo povsod; krajnec pravi: pisati, Pemec psati, Pôlec pisač, Moškovitar pisati . . . . . Krajnski jezik je moškovitarskimu narbol podoben; bol, kakor vsem drugim slovenskim izrekam . . .

Adam Bohorič je dal na dan eno grammatiko za krajnski jezik v leti 1584. Do sedaj se še malo takeh bukv najde; vunder ih imamo za nauk, de iz nih zvemo, kako so naši stari predniki pisali, jezik čistili, inu podučili, kako bi se en unajni izučil, naš jezik govoriti.

*

Dones bomo začeli govorit od prebivališov pervih krajncov. Pisar Prokopius pravi, de so v slabeh kočah prebivali, katere so bile semterke redko sejane; mesta so bile skuzi rimske vojske razdjane, slovenci od močniših ludstvom na tesnobo ugnani, inu so mogli v hribih, gorah, inu snežnikih varnost iskat . . .

Kras, Kokra, Trojane, Drava, Sava, Korca, Kopa, Terst, Logatec, Cele, Hrušica, Pola so silno stare imena; mlajši pak so Lublana, Novo mesto, Bistrica, dosti drugih, inu niso znane per starih pisarjih med Rimci inu Gregi . . . Emona je bila že razdjana, kadar so slovenci na krajnsko peršli, inu so ta kraj, ker sedaj Lublana stoji, Gradiše imenovali . . . V gradiši se je ta mestia začela Luba ali Lublana imenovat, ker je na lepim inu lubim kraji, per vodi inu per poli ležioča. Dolenci še dan današni v več krajih pravio Lubléna ne Lublana.³⁷

*

De so Krajnci serčni v boju bili, inu de so še sedaj, ni treba dvojiti, ker se ve, kako serčno so neki daj se čez Turka bojovali. Ob sedajnim časi pa officirji krajnce hvalio, de so narbolši soldatje, kader se enkrat pervadio.

*

Prokopius piše, de slovenci niso ne hudobniga, ne golufiviga nagnenja. Večidel so pošteni, inu tudi pruti ptujcam dobrotlivi.

V. Vodnik — slovničar.

Dosti po nemško in latinsko pisanih gramatik je med ludi danih, ktire Nemcam in drugim Europejcam kažejo slovenski jezik pisati in govoriti; slovensko pisanih pa za domačo potrebo nič več ne poznam, ko sami dve. Ptujce smo tedaj vučili našo besedo znati, sebe pa ne. Od tod pride, de nimamo skoro nič vučeniga perdélka. Zatorej je prav prišla zapoved našim mladenčam dati v roke pismenji navuk, kir jim bo kazal, svojo domačo besedo izrekvati in na pismo devati. Porečeš: čemu pa mi bo? saj znam po naše govorit. — Govorit znaš, al spravno govoriti in pisati morebit ne. Nemci, Lahi, Francozi dajo svojim otrokam narpred svojo domačo pismenost za pervi uk, deslih znajo némško, laško, francozko. Za kaj? — za to ki je tréba začéti vse navuke z' tisto besedo, ktiro nas mati vučila . . .

*

O p o m i n. Nimamo nobeniga znamina za spole kazati, beseda sama svoj spol kaže v zadnimu zlogu kakor per Latincih: tedaj nimamo člena, kakor ga imajo Nemci, Lahi, Francozi ino drugi. (Pism. z. p. š. 12.)

*

En rojen Krajnc neda miru, inu v enim pismi piše, de krajnski jezik je vbog, zato ker nekateri ljudje dosti nemskeh besedi namesti krainskeh govore. Ako bi taka velala, bi Nemci bol pomankliv jezik imeli, kakor mi; zakaj nemci vsaki dan eno veliko silo francozkeh, latinskeh, inu laških besedi v ustah nosio. Po celi Europi je taka navada, de sosedje od sosedov besede brez prave potrebe jemlejo; al to je ena spačena navada, inu v bukvah nesme biti, temuč bukve se morejo v čistim jeziki pisat. Nesmemo tedaj pisat: fajn, falar, faler, fant, fàvd, ferš, flaša, flika, fúrman, ampak: tanek, ali lep ali všečen, steber ali podpora, pregrešenje, mladeneč, gubà, s'rovi ali presn ali hladni ali nov, staklenica, zaplata, voznik.

*

VI. Vodnik — pratikar.

Od vremena.

Zjutrajna inu zvečerna zaria pomenita, de je obilno dima inu rose v luftu, v katerè se sončni žarji vprejo. Na jutrajno zario pride al vetèr al dež. Kader sonce gorigre, raztegne

dim, luft se počné mešat, od tiga vstane vetèr; ali se pak dim vkup spopáda, v kaple nabera, inu od tod pride dèž. Rosa večerne zarie pak po noči na tlã pade, luft se izčisti, inu drugi dan je jasno vreme.

Hišne opravila za vsaki mejsic.

Opravila v Kimovci. Blatu inu dobro parst na pèšene nive ali travnike vozi. Rèš, pšenico, zimski ječmen z vlanskim semenam sej, de se zgodaj dobru vraste. Travnike, kateri slabu rode, plitvu preorji, pognoji; z detelo inu senenim praham na pomlad obsej. Zele obiraj. Na vertih korenje, špinačo vsej, de boš na pomlad zgodaj za kuho imel. Sadne drevesa, katere si vže obral, nad korenino odkopli, inu z drugo dobro parstjo obsuj. Suhe, od vejtra polomnene veje potrebi. Lan, konople otari, dokler so še jasni dnevi. Otavo v sončnim vremeni nezamudi. Dimnike pred zimo ostergaj.

Pomoč, de pšenica ne bode snetjava.

Semenska pšenica more enu lejtu stara biti, taka, de ta lejtas perdelana se še le k lejtu na jesen seje. Čez zimo se le eno dlan

debelu v žitnico nasuje; na pomlad, kakor hitru ta prvi sok v smreke pride, se narežejo po pedi dolge smrekove veje ino se po konci v to eno dlan debelu nasuto semensko pšenico prav gostu nasade. Taka ostane vse vkup brez premešanja do jeseni notri do časa te sejtve.

Gospodinske opravila.

Prešičem se more z verstjo klasti, nesmejo nikol stradati, pak tud ne pod noge metati. Rosa, inu hudo vreme jim posebno škóduje; torej se nimajo venspustiti, preden rosa neodjide, inu per hudim vremenu zdajci v' svinak vgnati. — Prešič nebode nikol čist špeh imel, ako bode en čas z ene sorte žitam pitan, potlej pak z drugo; takih špeh bo po sredi mesnat. Namočena turšica jih dobro oppita; rož ni za prešiče. Kislo mleko radi žrô, inu siradko; kar jim tudi dobro tekne.

*

VII. Vodnik — časnikar in novičar.

Ogenj v Ljubljani.

Nedelo ³⁸ popoldne ob treh, kader so ljudje v cerkvah al na postopanju bili, vstane na

naglim ogin v Krakovim, ribiškim predmestji naše Lublane. Pomoč ni mogla zadosti hitro perteči, suhe lesene strehe inu slama so se naprej vnemale, veter vlekel, dvanajst hiš je skoro na enkrat v svetlim plameni. Mestni, domači inu soldatje so komaj polovico Krakoviga odteli, inu mesto obarvali, kamer je vihar goreče daske nosil. Trideset hiš je zgorelo, devet ih je odkriteh, da ni ogin dalaj mogel. Zdaj vošim, de bi za naprej strehe z ceglam pokrili, inu hiše pred ognam varne zidali; če ne, bo cela Lublana v vedni nevarnosti zavolo nekaterih nevarneh koč.

Ljubljana 14 dni brez mrliča.

Stari ludje ne pomnio, de bi kdaj poleti tako malo merličov per nas bilo, kakor letas. Deslih je vročina na naglim začela, vuner nobeden ni vmerl skuz štirinajst dni od perviga dne tiga mesca³⁹ do petnajstiga.

Kuga na Španskem.

Kuga,⁴⁰ katera tukej skozi 2 mesca ruje, je še zmerom huda, per nekaterih je koker uročina, inu ih glava boli, drugi kozlajo žouc inu

ih bole vsi udje, še drugi mečejo kri ven, ti zadni zlo pomerjo. Boj daj je 16.000 ljudi, kateri so kugo imeli, ozdravljenih bilo, 10.000 ih je pomerlo inu 50.000 ni bolnih bilo.

Planet Uran.

Imenitni zvezdogledec v Londonu gospod Heršel je skuzi svoje 40 čevlov dolgo gledalo najdel, de Planet Uran ima šest mesecov ali majheneh Lun, katere krog njega hodio.

*

VIII. Vodnik — učitelj preprostega ljudstva.

Kuharske bukve.

Krajnice se kuhanja težkô uče, ker neza-stopio pomenik francozkeh, anglejskeh, laških inu nemskeh besedí; posebna nadloga je po deželi zunaj mesta, tam ga ni človeka, kir bi skrivno zastopne besede razložil nevajenem slovenkam. Torej sim si perzadel začetik ene kranjske kúhine v' roke dati mojem rojákinam. One imajo čast, de so narejavke zdraveh, dobro dišečeh, inu snažneh jedí; tedaj jeh nagovorím: sturite tudi ve čast vaši kuhini,

de jo bote v lastnim slovenskim jeziki zastopile, govorile inu ohranile. Ako nisim morebit vse prav po kranjskim zadel, bodete ve popravile, inu za en drugi perhodnikrat povedale, kaj imam prenarediti, kader se bodo te bukve drugič natiskvale.

*

Kumare v jesih hraniti. Vzami majheneh kúmar, operi, inu pol dneva osolene pusti ležati v skledi; potle jeh na en gorki kraj postavi, de se osuše, pa vender ne na sonce. Potle perstavi jesiha, ene lorber peresa, popra inu dišave, de zavrè, v vreli jesih deni kumare, de enkrat zavrejo; razloži kumare v glaže, nalí jesih čez nje. Kadar jesih moč zgubi, ga odli, inu drugiga hudiga nalí; se hranijo čez celo leto.

Poljski nauk.

Pr. Kaj je poljski navuk?

Od. Je kratko podvučenje v dolžnostih tistiga človeka, kir polje obdeluje.

Pr. Kdo mi zapovdúje obdelovati polje?

Od. Bog! Po njegovi volji si rojen v takimu stanu, de sebi hrano služiš z' trudam. Bog je stvaril polje ino hoče, de človek

iz njega dobiva sad svojiga dela. Ako človek prepusti polje svoji gojzdni srovinini, ono zdevjá, bo nerodovitno, se zaraša z' plevelam, bode prebivalše nesnage in strupenih žival, te sturé nezdravo sapo, inu se maštujetejo nad nami, zavol razžalenja Božjiga, ker nismo pokorni njegovi volji. Ako pak obdelujemo polje ino ga radi z našim potam orosimo, vse po njemu cvete v rodovitnosti ino obilnosti ino zemla rodovitna povrača trud človekov, kír posluša voljo svojiga stvarnika . . .

*

IX. Vodnik — veroučitelj.

Zgodbe svete na kratkim.

Bog stvari svet ino človeka. Bog večni ino vsiga mogočni, Bog sam v treh Personah, Oča, Sin ino sveti Duh je stvaril vse to, kar je zvunaj njega, kar vidimo ino ne vidimo. Eno djanje njegove volje je stvarilo vse bitja duhovne ino telesne iz nič. Po stvarjenju Angelov je hotel tudi svet narediti v šest dneh, to je: Svitlobo, nebo, zvezde, zemlo, morje, zeliša, živali, ino šesti dan moža ino

ženo, de bi ta dva živela srečna in nevmerjoča, ako bi bla ostala njemu zvesta ino nedolžna.

Keršanski navuk.

Dalje od četerete zapovdi.

Pr. Ktiré dolžnosti imajo Kristiani proti posvetnim Poglavarjam, ki nas ladajo, inu ktire dolžnosti imamo posebno proti Napoleonu Pervimu, našimu Cesarju?

Od. Kerstjani so Poglavarjam, kateri jih vladajo, ino mi smo sosebno Napoleonu I. našimu Cesarju dolžni lubezen, poštovanje, pokoršino, zvestobo, vojskino službo, davke naložene za obrambo Cesarstva ino njegoviga cesarskiga stola; dalje smo dolžni goreče molitve za njega zdravje ino za srečo duhovno ino posvetno cele deržave ali cesarstva.

*

X. Vodnik — cerkveni govornik.

Luka p. 10. vr. 23 itd.

Naš Izveličar srečne imenuje taiste, kateri njegove dela in nauke vidjo inu šlišio, zatu kir veliku Prerokov inu Krajlov bi bilu radu vse tu slišalu inu vidilu. Zakaj on lete

taku srečne imenuje? Zatu, Preljubeznivi, kir ravno leti so to srečo imeli, de so oni to izveličansko resnico iz samih vust Božjiga Sinu prejeli. Preroki so tu le v duhu naprej vidili, oni so želeli tudi z svojimi očmi viditi, al tu njim ni došlu! Krajli so želeli Kristusa slišat, tudi tem ni tu došlu.⁴¹

Vodniku v zahvalni spomin.

(1859.)

Ti zvezda svetla, Vodnik moj,
si dal'č pred mano hodil,
pa bil sem zvest učenec Tvoj,
ker s' me prijazno vodil.
Prav po domače si nam pel,
in si tud' moje srce vnel
naj po domače poje
in drami brate svoje.

Od petelinčka si zapel,
zadonel od Triglava,
Savice pesmico zajel,
vir pesmi bila Sava.
Poslušal Te, in sem Te bral,
poželel, naj bi tudi znal
tak po domače peti,
Slovence oživeti.

Po licu poznal nisem Te,
pa póżnal sem po duhu;
otroci Tvoji, — pesmice —

živijo v lepem sluhu.
Očeta slava berzni sin
so hčere matere spomin ;
Tak hvala pesmi gladke
so Vodniku, nam sladke.⁴²

Veselje moj'ga Vódnika
pač bila je gorica ;
najslaja njemu pesmica
res tekla je zdravica.
Na zdravje sladko vince pit
pošteno se oveselit'
To je Slovincov srce,
najnih pesmi jedrce.

Kraljestvo nama bilo ni
bogastvo tega sveta ;
Slovenš'na blišča in časti
Slovincem ne obeta.
Zaupam pa, da bodeva
v nebesih večno združena
Slovenca prav vesela
s Slovenci slavo pela.

Anton Slomšek.

Opombe.

* Vodnik o sebi. Ta lastni životopis je napisal Vodnik na prvi list „Velike pratike za l. 1795“. Značilen je za pesnikovo skromnost in domačo preprostost. ¹ Parnas je pesniška gora starih Grkov. ² drugačnega. ³ grške. ⁴ nemške. ⁵ popevke. ^{6—9} latinska imena rimskih naselbin; Emona — Ljubljana. ¹⁰ Galec. ¹¹ Vodnik in sodobniki so mislili, da so bili Iliri Slovani. ¹² Franki (Karl Veliki). ¹³ germanski narod. ¹⁴ Napoleon je odprl slovenske šole. ¹⁵ Ragusa — Dubrovnik. ¹⁶ Cattaro — Kotor. ¹⁷ prebivalci ob Kolpi. ¹⁸ Filip Macedonski. ¹⁹ Aleksander Veliki. ²⁰ Ilirski narod. ²¹ Francosko. ²² grška kultura. ²³ Korint, mesto sredi Grške. ²⁴ granica. ²⁵ čitaj: murja. ^{26—27} domače preje blago. ²⁸ mesec marec. ²⁹ poželjenje. ³⁰ pomeni najbrž kozico. ³¹ Anakreon je bil grški pesnik (500 l. pr. K.); Vodnik je v okusu dobe njegove pesmi prevajal, češ, da se pojejo po hrvaških „vižah“. ³² Pesem po nemških brambovskih, ki jih je Avstrija naročila prevesti. ³³ Znana cerkvena mrtvaška pesem. ³⁴ Prost prevod Boileaujevega pevskega gesla. ³⁵ Prevodi iz Ezopovih basni. ³⁶ Slovenci. ³⁷ Ta razlaga ni prava. ³⁸ 29. IV. 1798. ³⁹ VII. 1799. ⁴⁰ 1800. so torej že imeli špansko bolezen. ⁴¹ Vodnikov jezik v tej pridigi je še zelo slab. ⁴² To mesto je težko umljivo: očetu v čast je berzni (?) sin, materi v veselje pa hčere. Tako so tudi Vodniku pesmi v čast, nam v veselje.

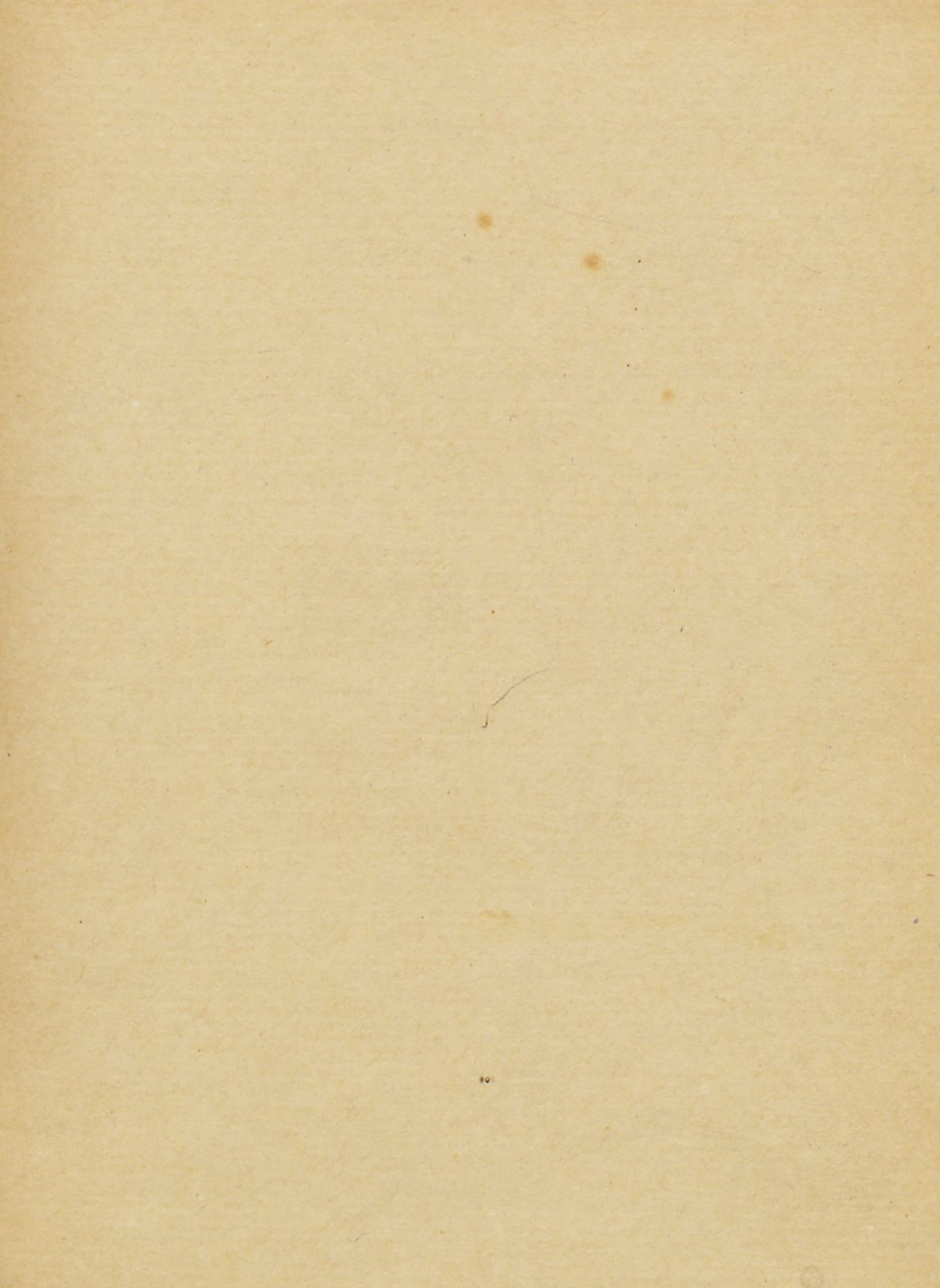

KAZALO.

Prešeren: V spomin Valentina Vodnika	3
Valentin Vodnik	4
Vodnikova knjiga. I. Vodnik o sebi	11
II. Vodnik — pesnik	13
III. Vodnik — pripovednik	30
IV. Vodnik — zgodovinar	32
V. Vodnik — slovničar	35
VI. Vodnik — pratikar	36
VII. Vodnik — časnikar in novičar	38
VIII. Vodnik — učitelj preprostega ljudstva	40
IX. Vodnik — veroučitelj	42
X. Vodnik — cerkveni govornik	43
Slomšek: Vodniku v zahvalni spomin	45
Opombe	47

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000511719

